

SÜLÂLELER NASIL KURULURDU? ÇİN TARİHİNİN BİR PROBLEMİ.

W. EBERHARD

Sinoloji Profesörü

I.

Çin, uzun tarihi boyunca 20 den fazla "resmi,, yani tarihçiler tarafından meşru sayılan sülâle, ve daha fazla da "gayrı resmî,, sülâle görmüştür. Bunların arasında "3 Devlet,, "16 Devlet,, "5 sülâle,, ve "10 Devlet,, devirleri geçmiştir. Bu sülâleler arasında yabancı fâtipler tarafından kurulanlar az değildir. Yine başka sülâleler de Çinli generaller tarafından kurulmuştur. Yeni araştırmalar, yabancıların, umumiyetle sayıca az, hattâ askerî yahut teknik bakımdan, Çinlilerden hiçbir suretle çok üstün olmadıklarını göstermiştir. O halde nasıl olmuş da yabancı azlık böyle muazzam bir devlete hâkim olabilmiştir? Nasıl oluyor da herhangi bir Çinli, hâkim olan sülâleyi bertaraf edip imparator olacak kadar kendini kuvvetli buluyor? Avrupa dillerinde yazılan belli başlı birkaç tarih kitabı bu problemi birkaç satırla geçer. Bunlarda, umumiyetle, hâkim sülâlenin yıkıldığı ve "haris insanların taht kavgalarıyla... sülâlesinin,,¹ kurulduğu söylenir.

Ben, etraflı bir araştırmamda² böyle bir olayı inceledim: Türklerden müteşekkil bir hükümdar tabakaları bulunan Toba'ların, kuzey Çin'de, neden büyük bir devlet kurabildiklerini araştırdım. Fakat bu problemi başka misallerle de incelemek lüzumlu göründü. Ben, tarihçiler tarafından en çok ihmal edilen ve "5 Sülâle,, (906-960) adını alan zamanı seçtim. Aşağıdaki satırlarda 5 Sülâleden ilk ikisinin yani Çinli olan "Sonraki Liang-sülâlesi,, (907-923) ve Türk olan "Sonraki T'ang-sülâlesi,, (923-936) nin teşekkül tarzları gösterilmeğe çalışılacaktır. Her iki sülâlenin kuruluşu da bilhassa ilgi uyandırıcıdır. Çünkü birincisinin kurucusu halk arasından bir adamdır, ikincisinin kurucusu ise bir yabancısıdır.

2.

Halk arasından yetişen adamlar tarafından yalnız 3 sülâle kurulmuştur: Han-sülâlesi (M. ö. 206-M. s. 220), burada zikredilen "Sonraki Liang-sülâlesi,, ve "Ming-sülâlesi,, (1368-1644). Diğer sülâleler yabancılar yahut yüksek Çin ailelerine mensup olanlar tarafından kurulmuştur. Her üç hal de kendi aralarında büyük benzerlikler göstermektedir; bilhassa "Sonraki Liang,, ve "Ming,, sülâlelerinin kuruluşları hemen tema-

¹ E. Hauer: Chinas Werden im Spiegel der Geschichte (Leipzig 1928, s. 114).

² W. Eberhard: Das Reich der Toba in Nordchina, »Internationales Archiv f. Ethnographie» (Leiden) tarafından basılmak için kabul edilmiştir, fakat durum dolayısıyla henüz basılmamıştır.

men aynı olmuştur. Hepsi de "halk isyanı,, ile başlamaktadır.

"Halk isyanları,, nedir? 9 uncu yüzyılda Çin nüfusunun % 90 ı köylüden müteşekkildi. Bunlar müstakil köylüler, ortakçılar ve yarım ortakçılardan ibaretti. Müstakil köylülerin umumiyetle pek az tarlaları vardı. Bunlar devlete vergi vermek ve angarya hizmetlerini ödemek zorunda idiler. Devlet, meblâğın temini kabil olup olmayacağını nazarı itibare almadan mahalli memurlardan para istediğinden, memurlar herhangi bir açığa karşı ihtiyatlı davranmak için kanunen tesbit edildiğinden fazla vergi topluyorlardı. Böylece onlar noksanları topluyor ve aynı zamanda kendi maaşları hiçbir zaman yetişmediği için de kendileri için para temin etmiş oluyorlardı. Siyasî ; ayaklanmalar olduğu zaman mahalli memurlar vergileri arttırıyorlardı, çünkü bu vergilerle kendilerini ve buldukları bölgeyi koruyacak olan garnizonların iaşesini temin ediyorlardı.

Ortakçılar ve yarım ortakçılar umumiyetle kazançlarının yarısını, şehirde yaşayan büyük arazi sahiplerine vermek zorunda idiler. Memurlar daha ziyade büyük arazi sahipleri arasından seçildiğinden, icabında kirayı zorla elde etmek için büyük vasıtaları bulunuyordu. Diğer taraftan memurların kanunen tesbit edilen miktardan fazla arazileri olmayacaktı; fakat bu kanuna ehemmiyet vermiyerek, memurluk vasıf ve kuvvetinden istifade ederek, büyük arazi temin ediyorlardı. Böylece köylüler hemen hemen bizim *gentry* dediğimiz büyük mülk sahipleri memur tabakasının elinde bulunuyordu.

Normal zamanlarda köylü bu duruma razıdır. Fakat siyasî kargaşalıklar çıktığı, yani *gentry* arasında muhtelif iktidar kavgaları olduğu, yahut dışardan düşmanlar nüfuz etmeğe başlayıp köylüler üzerinde ekonomik tazyik çok fazla arttığı zaman köylüler topraklarını yahut kiraladıkları yerleri bırakarak "çete,, teşkili için etraftaki dağlara çekilirler. " Çeteler ,, le *gentry* arasında mücadele başlar. Çeteler geceleyin köylere inerler ve büyük arazi sahiplerinin çiftliklerini yağma ederler. Bunlar için iki imkân vardır: a) Çetelere her ay muayyen bir miktar para vermeğe razı olur ve bu suretle kendilerini taarruzlardan korurlar; her çete bununla aynı zamanda komşu bölgelerden başka bir çetenin gelip kendi bölgesini yağma etmemesini de temin eder. Para mukabilinde emniyeti temin etme sistemi umumiyetle en rahatı olarak tercih edilir. Oldukça rahat bir hayat sürebilen çeteye bir çok köylüler iltihak ederler. Bu yüzden de, istenilen paranın miktarı arttırılır. Nihayet büyük mülk sahipleri artık bu paraları ödemek istemezler, başka bir imkâna başvururlar: b) Çeteye karşı savaş. Selâhiyetli mahallî memur, mahallî - garnizonu çetecilere karşı gönderir. Bu askerî kıta, umumiyetle ya çok kuvvetsizdir, yahut savaşmağa arzulu değildir. Mahallî *gentry* garnizon için lâzım olan paranın bir kısmını başka yerlere sarf ettiği, yahut ücretlerini gayri muntazam ödediği zamanlar hal böyle olurdu. Bundan başka çete reisleri garnizonlara uyuşma teklif eder yahut rüşvet ve-

rirler. Böylece çetelerin en yakın bulunan idare merkezlerine gittikleri pek nadir değildir. Devlet kasalariyle zenginleri soymak onlara yeniden para ve kuvvet temin eder. Şimdi mühim olan nokta, etraflarında bulunan ve kendilerine karşı harekete geçen diğer merkezlerin yenilip yenilemeyeceği meselesidir. Aynı zamanda bu gurup ikinci bir mesele ile de karşılaşmaktadır: Yalnız etraftaki kazalarda bulunan devlet kuvvetlerine karşı savaşlar kazanılmakla iş bitmez; aynı zamanda başka bir çetenin nüfuzu altında bulunan bölgelere de girmek zoru vardır. Bu suretle iki çete arasında bir iktidar kavgası başlamaktadır. *Gentry* umumiyetle iki çeteyi birbirleriyle savaştırmakta ve nihayet ikisini de yok etmeğe uğraşmaktadır. Bu suretle *gentry* ekseriya ihtilâli bastırmağa muvaffak oluyor. Çin yıllıkları hemen her sene Çin'in bir yerinde bir kıyamdan bahsederler³. Bunların çoğu çok genişlemeden bastırılmıştır.

Demek böyle bir çetenin tarihinin 3 üncü safhası kati bir netice vermektedir. Reis, komşu çetelerle birleşip hepsini bir komuta altına toplıyabilirse yahut vaitler veya rüşvetlerle diğer çete reisinin adamlarını kandırmağa ve reisi öldürmeğe muvaffak olursa ihtilâlin yayılması için imkânlar hazırlanmış oluyor. Burada bir çok âmillerin büyük rolleri vardır: Ayrı ayrı çetelerin büyüklük nisbetleri çete üyelerinin akrabalık veyahut başkalariyle olan münasebetlerine bağlıdır. Bu olaylar için klâsik misal Ming-sülâlesi⁴ kurucusu Chu Yüan-chang'ın gençlik zamanıdır.

Üçüncü safha muvaffakiyetle başarıldıktan sonra çok fazla büyümüş olan çetenin, gelecekte hükümet kıtalarına karşı vereceği savaşların zafer veya muvaffakiyetle bitmesi ümidi vardır. Çete şimdi daha büyük bir bölgeyi kontrolü altında tutmaktadır. Şimdi dördüncü safha başlamaktadır. Eğer çete yine eski taktiğine devam ederse: zengin *gentry*-siyle şehirlere karşı savaşacak, şehirleri yağma edecek ve kendi vatanından da uzaklaşacaktır. Yakındaki şehirler soyulmuş olduğundan daha uzaktaki şehirlerin zaptedilmesi ve soyulması lâzımdır. O zaman da bilinmiyen ve dayanağı olmıyan bir arazide yine büyük bir hükümet ordusuyla karşılaşmak tehlikesi vardır. Bundan başka çete azaları yine memleketlerine ve eski topraklarına bağlıdırlar. Şehirli *gentry*'de yeni bir problemle karşılaşmaktadır: Bir anda kuşatılan şehri zaptetmek için büyük çetenin elindeki fırsatlarda büyüktür. Mukavemet kati ölüm demektir. Teslim olmak muayyen fırsatlar verebilir. Bunun için böyle bir şehirde bulunan *gentry* dördüncü safhada teslim olmayı tercih eder. Bu safha için klâsik misal, kısa bir zamanda bütün Çin'e kuzeyden

³ Meselâ devletin en parlak zamanı olan Toba-devrinde 450 ve 500 yılları arasında şu yıllarda ihtilâller çıkmıştır: 452, 453, 460, 463, 467, 468, 471, 472, 473, 475, 476, 477, 480, 481, 489, 493, 496, 499, 500 («Das Reich der Toba» ya bk).

⁴ Bk. Ming-shih, bahis 1; daha fazla bilgi için Türkçe yayınlanacak olan «Çin Tarihi» adlı kitabıma bakınız.

güneye kadar yayılan Huang Ch'ao'nun⁵ ihtilâlinin ilk zamanlarıdır.

Katî dönüm noktası şimdi bu safhada gelmektedir. Yakalanan *gentry* üyeleri çete reisine şöyle bir teklifte bulunurlar: Yağmacılığa ve soygunculuğa son ver! Bir idare kur; şimdiye kadar kontrol edilen yerlerden vergi topla! Bu suretle yağmacılıkla elde edilen kadar yine temin edeceksin, hem sonu gelmiyen gezgincilikten, devamlı savaşımlardan kurtulacaksın! — Eğer çetede buna uygun bir temayül varsa çete reisi bunu kabul eder. Kendini "büyük general,, yahut "imparator,, ilân eder. Şef, muavinlerine uygun unvan, rütbe, beylik ve hediyeler verir; bu suretle sülâle kurulmuş olur. Fakat aynı zamanda köylülerden müteşekkil olan çete reisleri de yeni *gentry* üyeleri olmuşlardır. Bunlar eski *gentry* ile beraber çalışırlar, artık köylülerin değil *gentry'nin* menfaatlarını korurlar. Örnek olarak yine Ming-sülâlesinin kuruluşu gösterilebilir⁶.

Yeni kurulan sülâleye başka çetelerle beraber başka *gentry* üyeleri iştirak ederler. Yeni sülâlede çeteler için iyi fırsatlar vardır; eski sülâle onları cezalandıracaktı. Derhal iltihak eden *gentry* üyelerinin de idarede iyi vazifeler almak için fırsatları vardır.

Şimdi eski sülâle müşkül durumdadır. İhtilâller yüzünden memleketin büyük kısımlarından vergi toplanamaz, zaten ihtilâl ile beraber buhran da başladığından devletin hazinesi tehlikeli bir durumdadır. Onun için ancak iki şık vardır: a) kendini, temamiyle ihtilâlden uzak kalmış, iç memleketin yahut dış memleketin askerlerinin ellerine bırakmak ve bunları yeni sülâleye karşı kışkırtmak. Tabii bu askerlerin de aklında eski sülâlenin yerine geçmek fikri vardır; fakat bu "ihtilalciler,, e mukabil "meşru halef,, in itibarını kazanmak isterler. b) Eski sülâle, yeni sülâlenin bir eski şef muavinine müracaat ederek şef bertaraf edildiği takdirde devletin bütün iktidarını onun eline vereceğini vaadedebilir. Şimdi yeni "imparator,, un eski arkadaşıyla olan münasebeti daima tehlikelidir. Arkadaşlar hiç bir zaman eskiden kendilerinin de müstakil şefler olduklarını ve kendilerinin de şimdi kendisine "imparator,, diyen bu adam gibi imkânları elde ettüklerini ve eskiden onunla bir olduklarını ve kendileri onun emri altına girdiklerini unutmazlar. Yeni imparator onlara karşı itimatsızlık gösterir ve bunun için *gentry'ye* dayanır. Fakat bu, daha çok kargaşalıklar meydana getirir. Bunun için eski sülâlenin, yeni sülâlenin bir veya birkaç şef muavinini daha, elde mevcut bütün kuvvetlerle, destekleyip sonra bunları kendi şeflerine karşı göndermeğe çalışması imkânsız bir şey değildir. Her iki imkânı daha yakından inceliyeceğimiz bir devirde tatbik edilmiştir.

3.

874 e de bugünkü Hopei eyaletinin cenubunda, köylüler üzerindeki

⁵ Aşağıda bölüm 3'e bakınız.

⁶ Bk. Ming-shih, bahis 1.

ekonomik baskının, tahammül edilemeyecek derecede artmasından dolayı yukarıda anlatılan isyan başladı⁷. Şef, rütbesi indirilen bir *gentry* üyesi iken muvaffak olamamış ve fakirleşmiş Huang Ch'ao adında biriyle beraber çalışan Wang Hsien-chih adında bir köylü idi. Her ikisi de çete teşkilinin ilk üç safhasını muvaffakiyetle başardılar. Hükümet orduları onlara karşı başarı kazanamadığından bir kaç yıl zarfında hemen hemen bütün, doğu Çin'i, memleketin başlıca buğday istihsal bölgesini zaptettiler. Ancak 878 de hükümet kısmî bir başarı kazandı. Wang Hsien-chih'e, Huang Ch'ao'yu terk ettiği takdirde hükümette kendisine yüksek bir memuriyet verileceğini vadederek iki şefi birbirlerinden ayırmağa muvaffak oldular. İki şef arasında bu suretle itimat-sızlık başlayınca yegâne güvenilir unsurları Türk Sha-t'o'larından müteşekkil bir müfreze olan hükümet kitaları Wang'ı yakalıyarak öldürmeğe muvaffak oldular. Fakat Huang'ın kuvveti kırılmamıştı. Ordusuyla bütün Çin'i geçerek başkenti zapt ve imparatoru kaçmağa zorladıktan sonra dördüncü safhanın kat'i adımını attı: ancak bununla hareketi sonuncu safhaya girmiş oldu. Eski sülâle son imkânlarla müracaat etmek zorunda kaldı. Önce bütün iktidarı Li K'o-yung'un eline bırakmağa karar verdi.

Li K'o-yung, Sha-t'o kabilelerinden Chu-yeh⁸ klanına mensup bir Türktü. 876 da Yün-chou (kuzey-Shansi) da açlık baş gösterdi. Oraya gönderilen resmi komiser Tuan Wen-ch'u⁹ yiyecek dağıtım işini tanzime muvaffak olamadı. Muavini K'ang Chün-li¹⁰ bu hoşnutsuz-

⁷ 8 inci yüzyılın ortasındanberi memleket, bir çok eyaletlere ayrılmış olan bir bölgeye hâkim askerî valilerin elinde idi. Onlar hem kendi iktidarlarını arttırmak için kullandıkları vergileri toplamak, hem de « âsi » telâkki edilmemek için, merkeze vermek gereken vergileri toplamak zorunda idiler.

⁸ Bu klan zaten çoktanberi Çin ile temas halinde idi. Li K'o-yung 856 da doğmuştur* Doğumu hakkında aşağıdaki tipik Türk efsanesi anlatılır: Doğum çok güç ve annesi tehlikede olduğundan bir «yaşlı kadın» kabilenin erkeklerinin tam teçhizatla at üzerinde üç kere evin etrafında dolaşmalarını söyledi. Bundan sonra derhal doğum oldu. Li iyi bir atıcı ve biniciydi. O, budist tanrılarına ibadet ederdi; bunlardan biri ona şahsen görünmüştür. Geçirmiş olduğu bir kaza neticesinde bir gözü kör olmuştur. (Chiu Wu-tai-shih, bahis 25: 4230 ab-cb). Ölürken oğluna 3 ok vermiştir. Bunlar bertaraf edilmesi icap eden üç düşmanı (Li ile Chu Wen'in iktidar bölgeleri arasında bulunan bölgede general olan Liu Jen-kung, Chu Wen ve Kitanlar) temsil ediyordu. Bu da tipik bir Türk motifidir (Chiu Wu-tai-shih, 26 : 4233 bb'in şerhine bkz). Başka bir yerde (38: 4250 cb) hükümdar tarafından bir ok bir valiye gönderilir. Bu da bir Türk âdetir. Shâ-t'o'lar 924 ve 927 senelerinde «gök ilâhına» kurban verdiler (32: 4241 ab ve 38: 4250 cb). Bir defa bu ilâh doğrudan doğruya "T'u-chüeh ilâhı,, (Türk ilâhı) denilir (927 senesinde, yazın; bk. 38: 4250 ab).

⁹ Tuan, Kansu'lu bir aileye mensuptur; büyük babası, Araplara karşı Çin için muvaffakiyetli olmyan bir savaşa iştirak etmiş, ve onun için Türkistan'da yüksek memuriyetlerde bulunmuştur (Hsin-T'ang-shu 153=4008 db) .

¹⁰ Hsiung-t'ang'h (batı-Hopei) idi, fakat ailesi çoktanberi kuzey-Shansi hudut bölgelerinde oturuyordu ve oradaki mahallî *gentry*'ye mensuptu. K'ang oradaki resmî garnizonun şef muavini idi. Tuan'ın katli plânını Li K'o-yung ile görüşmeden önce birçok Sha-t'o'larla hazırlamıştı (Chiu-Wu-tai-shih 55 : 4270 da) .

luktan istifade ederek duruma hâkim olmağa çalıştı. Bunun için de Sha-t'o'ları yardımcı kıtalar olarak çağırdı ve Tuan'ı bertaraf etti. Tuan'ın arkasında bulunan gurup saraya bağlılıklarından K'ang'a ve Sha-t'o'lara bir heyetin gönderilmesini temin etti. Fakat tam bu sırada Wang Hsien-chih'in isyanı başlamıştı. Sha-t'o'lara karşı gönderilen heyeti geri çağırdılar, Li K'o-yung'a Ta-t'ung'un (kuzey Shansi) askeri valisi unvanını verdiler ve ona Wang Hsien-chih'e karşı verilecek savaşı yüklediler. Kısmî bir başarıdan sonra Li geri döndü, çünkü bu müddet zarfında T'u-hun¹¹ kabilesi kendi kabilesine hücum etmişti. T'u-hun'ları mağlûp ettikten sonra, Çinliler ona Çin'e girmeyi yasak ettiler ve ona verilen ünvanlarla vazifeleri geri aldılar. Bu tarzda ondan yine kurtulmayı düşünüyorlardı. Başkent'in düşmesinde biraz sonra Li K'o-yung, Çin generali Li Cho¹² tarafından mağlûp edilip Tatarlara (Ta-tan) kaçmak zorunda kaldı. En büyük sıkıntı anında eski hükümet için, Li K'o-yung'u geri çağırmaktan, her şeyi tamamen onun eline bırakmaktan ve ona Huang Ch'ao'yu kovdurmaktan başka imkân kalmıyordu. Li, Sha-t'o'lardan, Tatarlardan ve pek çok Çinlilerden müteşekkil büyük bir ordu ile geldi; kuzey - batı Çin gençlerinin büyük bir kısmı ona iltihak etmişlerdir. Bu iltihak kısmen cebri (yukarıda safha 4 e bakınız); kısmen de ihtiyarî olmuştu. Batı başkentle civarının *gentry'si* zaten çoktanberi doğu *gentry'sine* karşı duruyordu. Buna bir çok ekonomik âmiller tesir ediyordu. Doğru *gentry'si* doğudan gelen Huang Ch'aonun hükümdarlığı altında bulunduğu sıralarda, batı *gentry'si*, tercihan, iktidarının merkezi kuzey-batıda bulunan ve böylece bu bölgenin menfaatlarını daha iyi koruyabilecek mevkie olan ve bir Türk bulunan Li K'o-yung'un tarafına geçiyordu. Li K'o-yung ise sülâlenin teklifi üzerine savaşmış olduğundan kuzey batı Çin'in büyük bölgelerini hâkimiyeti altına almak fırsatını buluyordu. Li, ordusuyle birlikte başkenti geri aldı. Huang Ch'ao doğu başkente (Lo-yang) çekildi, fakat hemen hemen yine eskisi kadar kuvvetli kaldı.

Bundan başka eski sülâle kendisi için bu devirde açık olan ikinci imkâna sarıldı ve bu sayede doğu Çin *gentry'sini* de tekrar geri

¹¹ 890'a kadar geçen yıllarda Sha-t'o-ların T'u-hun'lara karşı verdikleri bir çok savaşlardan bahsedilmektedir (Chiu Wu-tai-shih 25: 4230 ab, ba ve "4231 bb). 911 ve 918 de Sha-t'o-ların müttefiki olarak adları geçer (27: 4234 ca ve 28: 4236 bb). Başka muasır kaynaklar da onlardan bahsederler (Chiu-kuo-ehih 8, 2a-b): Tung-Han adındaki küçük devletinde T'u-hun kıtalarından müteşekkil ufak bir ordu vardı. 913 de Kitan'lar bir T'u-hun önderini mağlûp ettiler (Liao-shih 1 : 5738 da). 924 ve 930 senelerinde bir çok T'u-hunlar Sha-t'oların hakimiyete altına giderler (32 : 4241 cb ve 41: 4254 bb). Müstakil T'u-hunlar 926 ve 929 senelerinde haraç getiriyorlar (34: 4244 ab) ve 40: 4253 aa). Bu kabilenin mensubiyeti henüz belli değildir. Belki T'u-yü-hun kabilesiyle ilgisi vardır.

¹² Chiu-T'ang-shu 25 : 4230 bb ve Hsin -T'ang-shu 154: 4012 cb, zikreder. Ailesi Kansu'lu olan meşhur Li Sheng'in ahvadındandır. Ailesi Li Sheng'in sayesinde *gentry*'ye girmiştir (8 inci yüzyılın ortasında).

kazanmayı umdu. Rüşvetle Chu Wen'i kendi tarafına çekti.

Bir doğu Çinli¹³ olan Chu Wen, babasının ölümünden sonra annesi ve iki erkek kardeşiyle beraber Liu Ch'ung adlı birinin¹⁴ yanında çalışıyordu. Menşei pek belli değildi. Ailesi ya bir fakir köylü ailesi idi, yahut bir nevi ev-kölesi ailesi idi; bütün duruma nazaran bunlardan daha yüksek bir tabakadan gelmiş olamaz. O işten kaçan tembel ve kaba bir-adamdı. Tembelliği yüzünden efendisinden dayak yiyince kaçtı ve Huang Ch'ao'nun çetesinin bir koluna iltihak etti. Birçok küçük baskınlarda kendini gösterdi ve nihayet çetenin reis muavinlerinden biri oldu. Aynı zamanda çoğu yakın memleketlisinden müteşekkil, kendisine sadık ve kendi başlarına yeni bir çete teşkilini arzu eden bir gurup topladı. Bunlarla birlikte Shensi'de (880) bir çok baskınlar yaptı. İmparatorun askerî valisi Wang Chung-jung¹⁵ 882 de Chu Wen'e galebe çalınca Wang, ona teslim olmaya ve şefi Huang Ch'ao'ya karşı savaşmaya söz verdiği takdirde ona yüksek bir askerî rütbe vermeyi vâdetti. Bununla Chu Wen'in çetesi 4 üncü safhasına girmiş oldu. Chu Wen hiç bir suretle eski sülâleye sadakatle hizmet niyetinde değildi. Sülâlede ona kat'iyen itimat etmiyordu. Şimdi sülâlenin Huang Ch'ao'ya karşı savaşan iki adamı vardı ve taraftarlarından bazıları bir tarafa, bazıları öbür tarafa geçtiklerinden Huang Ch'ao nihayet imha edildi.

Çok geçmeden eski sülâlenin ümit ettiği oldu: iki yardımcısı Li K'o-yung ve Chu Wen birbirlerine karşı iktidar savaşlarına başladılar. Her ikisi daha Huang Ch'ao'yu takip ederlerken Chu Wen, tam zafelerini kutlayan Li K'o-yung'a hücum etti, Li zorlukla kurtulabildi ve önce iktidar merkezi olan kuzey batıya çekilmeyi doğru buldu.

Fakat bu savaşlar genel sonucun geldiğini gösteriyordu: Yeniden Huang Ch'ao'nun şef muavinleri, Chu Wen yahut Li K'o-yung'a teslim olmadıkları takdirde kendi çeteleriyle birlikte muhtariyetlerini ilân ettiler; fakat askerî vali olarak memleketin muhtelif bölgelerinde bulunan ayrı ayrı *geritry* üyeleri de muhtar oluyorlardı: herkes kendi kuvvetini emniyet altına almağa ve genişletmeğe çalışıyordu. İmparatoru yalnız, yine kendi aralarında guruplara ayrılan, başkent'in memurları sadık kalmıştı. Bu guruplar muhtelif çete reisleriyle müzakere ediyorlar ve onlara münavebe ile unvan ve şerefler tevcih ediyorlardı. Böylece kâh bir şef kâh bir başkası başkenti zapt ve daha önce kaç-

¹³ Sung-chou'ludur. .825 te doğmuştur (Chiu Wu-tai- shih .1: 4199 ab).

¹⁴ Chiu-Wu-tai-shih I: 4199 bâ'da zikredilmiştir. Chu Wen eski efendisine Shang-chou sansörlüğünü tevcih etmiştir. (Chiu-Wu-tai-shih 11: 4212bb'in şerhi). Ailesi Hsiao gentry'sine mensuptu. Babası nahiye memuru idi (Chiu-Wu-tai-shih 108 : 4337 da).

¹⁵ Ailesi askerî gentry'ye mensuptu. T'ai-yiian (Shansi) havalesindedir. Babası Uygurlara karşı çıkılan büyük sefere iştirak etmiştir. Vazifesine babasının sayesinde girmiştir. 887 de Ch'ang Hsin-ju tarafından katledilmiştir (Hsin-T'ang-shu 187: 4067 bb .ve Chiu-Wu-tai-shih I: 4199 ba, 14 : 4217 aa). Oğulları ile manevî çocukları onun mirası için kavga etmişlerdir.

madiği takdirde imparatoru elde etmeğe muvaffak oluyordu¹⁶. En kuvvetlileri, yine Türkler sayesinde askeri bakımdan kudretli Li K'o-yung ve iktidar merkezinin nüfusu fazla olan ve doğu Çin'in buğday bölgesi elinde bulunduğundan ekonomi bakımından daha kuvvetli olan Chu Wen idi.

885 ile 906 yılları arasındaki zaman her ikisinin bölgeleri arasındaki şeridi teşkil eden güney-Shansi, doğu-Shensi, kuzey-Honari ve güney-Hopei'e hâkim olmak için verilen savaşlarla dolmuştur. Bu bölgede yaşayan pek çok çete reisi ve askerî vali, kendi muhtariyetlerini muhafaza edemedikleri için daima başkalarını birbirleriyle savaşarak tekrar fırsat kazanmak gayesiyle kâh biriyle kâh ötekiyle müzakere ediyorlardı. Nihayet Chu Wen başkentin etrafında bulunan bölgelerde bazı muvakkat başarılar kazanınca beşinci safhaya girme vaktinin geldiği kanaatine vardı: saraydaki guruplardan birinin yardımı ile ele geçirdiği imparatoru katlettirdi, tahta bir kukla imparator oturttu ve 906 da kendi lehine tahttan feragat edildiğini bildirtti. Böylece, isyanda eski sülâlenin son imparatoru istifa ettiği için "meşru,, bir sülâle sayılabilecek olan "Sonraki Liang-sülâlesi,, kurulmuş oldu. Fakat bununla genel kuvvet nisbeti hiç bir suretle değişmemiş oluyordu. Li K'o-yung hâlâ Chu Wen kadar kuvvetliydi.

Şimdi Chu Wen'in lehine neticelenen bazı hâdiseler baş gösteriyor. 908 de Li K'o-yung ölüyor, haleflik kavgaları başlıyor, ve aile arasında guruplar mücadele ediyor. Nihayet Li K'o-yung'ın Çin taraftarı olan en büyük oğlu Li Tsun-hsü ", Li K'o-yung'un sarayında bulunan Çin *gentry'sinin* yardımıyla halef oluyor. Tsun-hsü'nün tahta çıkması Çin nüfuzunun zaferini gösteriyor; bundan sonra, hüküm süregelen Sha-t'o gurupunun Çinlileşmesi ve nüfuzunun azalması başlıyor.

O zaman yeni bir âmil ortaya çıktı: Sha-t'olar gibi Chu Wen de Pekin'in kuzeyinde oturmakta olan Kitan'ları (Ch'i-tan) kendi taraflarına kazanmağa ve iktidar savaşlarında şerik olarak kullanmaya uğraşmışlardı. Bu zaman zarfında bir çok başka Moğol kabilelerini tâbiyetleri altına alan Kitan'lar, her ikisiyle de anlaşmalar yaptılar, fakat Sha-t'olarla Chu Wen arasındaki bölgede yaşayan ve her iki tarafın da kavgamevzuu olan ufak nüfuz sahipleriyle daha sıkı müzakerelerde bulundurlar. Kitan'lar, kuzeyde bulunan Sha-t'o'lar için, güneydeki "sonraki Liang'lar,, dan daha tehlikeli olduklarından Sha-t'o'lar, önce plânlarını Chu Wen'i yok etmek gayesiyle hazırlıyacaktılar ve Kitan'lara karşı savaşırken gerilerini emniyette tutacaklardı. Bu savaşlar 922 yıllarına kadar olan zamanı dolduruyorlar.

¹⁶ Bu iktidar savaşlarının teferruatı burada verilemez, zaten siyasetin büyük hatları için de mühim değildirler.

¹⁷ 885 de doğmuştur. Çince tahsil etmiştir. Klâsikleri tanır; Bundan başka dans etmesini ve şarkı söylemesini de bilir (Chiu-Wu-tai-shih 27-29).

Bu müddet zarfında Chu Wen ölüyor, yani oğlu tarafından öldürülüyor. Ailesi arasında, kavgalar oluyor; 913 de bir başka haleften sonra Chu Wen'in başka bir oğlu 3-4 aileden müteşekkil bir gurupun yardımıyla iktidarı eline alıyor, fakat-aynı zamanda-bu gurupun çok şiddetli hareketinden dolayı diğer gurupların yardımlarından da mahrum kalıyor. Generaller, valiler sıra ile kendilerini o guruptan kurtarmak için Sha-t'o'lara geçiyorlar, böylece nihayet Sha-t'o'lar Kitan tehlikesinden kurtulunca Li Tsun-hsü'nün idaresi altında başkenti hemen savaşız zapt edebiliyorlar. Böylece Sha-t'o'ların "Sonraki T'ang-sülâlesi,, adını verdikleri yeni sülâleleri kurulmuş oluyor.

4.

Demek ki her iki sülâlenin kökleri Huang Ch'ao'nun isyanında bulunuyor. Chu Wen'in sülâlesi doğrudan doğruya ihtilâlden doğmuştur: Chu, Huang Ch'ao'nun çetesi içinde ayrı bir çete kuruyor. Onun çetesi sülâlenin kuruluşuna kadar, tamamen yukarda kurulan şemaya uygun olarak gelişmektedir. Chu köylülerden mürekkep bir ordunun çete reisliğinden, *gentry'nin* yeni üyeliğine geçmiştir, demek ki devletin sosyal bünyesi tıpkı daha önceki devletinki gibidir: hâkim tabaka, yani *gentry'ler*, Chu'nun kendi ailesiyle şef muavinlerinden bazılarının iştirakiyle genişlemiş, hasım tarafa geçen *gentry* aileler yüzünden de küçülmüştür. Bunun için sülâlenin mukadderatı, kendi aralarında guruplar kuran (ki bunlardan imparator ailesine mensup olanlar yalnız gayri faal kalıyorlardı) *gentry* ailelerinin harekâtına bağlı idi. Chu Wen'in devleti, düşmanla birleşen bir gurupa mağlup olmasıyla nihayet bulmuştur.

Li K'o-yung ve oğlunun devleti Huang Ch'ao'nun isyanına karşı yapılan mukavemet neticesinde meydana gelmiştir: saray gurupunun bazı unsurları ve kuzey batıdan Çin *gentry* 'si, iktidarı elde etmek için giriştikleri savaşta ondan istifade etmek için, onunla ittifak ettiler. Li K'o-yung 907 de Chu Wen gibi ve aynı hakla kendisini imparator ilân edebilirdi. Kendisinin ve sonrada oğlunun, hasımlarının yok edilmesine kadar beklemeleri başka âmillerden ziyade eski ananelere bağlı kalmalarıyla ilgilidir. Li'nin devleti yabancı bir asilzadenin kurduğu devlettir. Fakat onun ne yabancı ne de asilzade olması siyaset bakımından mühim olmamıştır. Devleti, *gentry* tarafından idare edilen bir devlettir: Bu devlet, kuzey batının eski Çin *gentry'si* mensuplarıyla bunlara eklenen birkaç Türk asilzade ve asker ailesinden meydana gelmiştir. Demek ki onun sosyal bünyesi de tıpkı bundan önceki devletinki gibidir. Eğer bu hakikatlar anlaşılırsa yabancılardan müteşekkil¹⁸

¹⁸ «5 sülâle» devri hakkındaki genel araştırmalar henüz bitmediğinden malzemenin istatistik kıymeti henüz ele alınmamıştır. Ancak buna dayanarak daha kat'i malûmat verilebilecektir. Muvakkat takdirlere göre Sha-t'o'ların 5 kabilesi ve yardımcısı

oldukça küçük bir grupun bütün Çin'e nasıl hâkim olabildiği anlaşılabilir. Bu azlığın hâkimiyeti elinde tutup tutamayacağı ve ne kadar zaman tutacağı meselesi kendisine bağlı değil, fakat devletinin hâkim tabakası olan *gentry'nin* takındığı tavra bağlıdır; *gentry'nin* hükümdar ailesine ne kadar zaman için yardım edeceğine bağlıdır.

Çinde kurulan yabancı sülâlelerin¹⁹ hepsi Sha-t'o'ların "Sonraki Tang-sülalesi,, tarzında başlamamışlardır; bilhassa Toba devletinin kuruluşu tamamen farklı olmuştur. Fakat hepsi aynı tarzda ve aynı sebeplerden nihayet bulmuştur.

Yabancılar yahut âsiler tarafından kurulmayan sülâleler, *gentry'nin* ayrı ayrı guruplarının iktidarı ele geçirmek için yaptıkları savaşlar sonunda meydana gelmiştir. Bunlar kuruluşlarının ilk safhalarında burada incelenenlerden tamamiyle farklı, sonraki safhalarında ise aynı şekilde hüküm sürmüşlerdir. Bu konuya başka bir yerde daha yakından temas edeceğiz.

Türkçeye çeviren:

İkbâl BERK

kabileleri de hesaba katılırsa, yabancıların sayısı 100,000 e bile pek çıkmaz, çünkü Li K'o-yung'un ordusunun bel kemiği olan süvari alayı yalnız 7000 atlıdan mürekkepti (44: 4257 ca).

¹⁹ Bunun için «China unter der Herrschaft von Fremden» adlı makaleme bk. (Forschungen und Fortschritte, cilt 21, No. 16, s. 122-124).